

Σε ποιο βασικό αίτημα των σύγχρονων ιστορικών απαντά η λεγόμενη «γλωσσική στροφή» και ποια η κριτική που της ασκείται;

ΚΟΡΚΟΔΕΙΛΟΥ ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ

Εισαγωγή

Τον 20° αιώνα στην ιστοριογραφία επικράτησε η σχολή των Annales. Μέσα σε ένα παραγμένο παγκόσμιο σκηνικό και κυρίως από το 1945 έως και το 1970, στην επιστήμη της ιστορίας αναδύθηκαν ιδεολογικοπολιτικές αντιπαραθέσεις και ανάγκες αναπροσανατολισμού και ανανέωσης που σχετίζονταν με την ιστορική δυναμική και πραγματικότητα της εποχής.¹

« Γλωσσική στροφή» και σύγχρονη ιστορία

Ενώ αναπτύσσονται κινήματα αμφισβήτησης και διαμαρτυρίας με πολιτικά χαρακτηριστικά και εναντίον των μηχανισμών και των οργανώσεων (1968), τόσο στην Αμερική όσο και στην Ευρώπη, ξέσπασε κρίση εντός των τειχών της ιστορικής επιστήμης.² Ασκήθηκε κριτική στην ποσοτική οικονομικοκοινωνική ιστορία των Annales σχετικά με το σχηματισμό της ταξικής ταυτότητας, μέσα από την οποία συγκροτούνται τα ιστορικά υποκείμενα, με τις κοινές εμπειρίες και τις ανθρώπινες σχέσεις (E. Thompson, ιστορία της Αγγλικής εργατικής τάξης, 1963).³

Αμφισβητήθηκε η ποσοτικοποίηση των ιστορικών ενδείξεων καθώς και μέρος των παραδοσιακών μεθόδων, με την εφαρμογή νέων αναλυτικών εργαλείων. Απορρίφθηκε η ολιστική προσέγγιση της ιστορίας μέσα από τον κατακερματισμό της

Όλη η κριτική που ασκήθηκε είχε ως πηγή την έντονη αμφισβήτηση της έννοιας της αλήθειας, της αντικειμενικότητας και της έννοιας της ιστορικής συνέχειας, την ίδια στιγμή που η ευρωπαϊκή ιστοριογραφία παραμένει εθνικοκεντρική.

Απάντηση σε αυτή την κριτική υπήρξε η «γλωσσική στροφή» στην ιστορία.⁴ Το ρεύμα αυτό βασίστηκε στη γλωσσολογική θεωρία του Ferdinand De Saussure, σύμφωνα με την οποία η γλώσσα και η λογοτεχνία είναι κλειστά και ιεραρχημένα συστήματα σημείων που λειτουργούν, σε μεγάλο βαθμό, ανεξάρτητα και αυτόνομα από την πραγματικότητα, δεν την περιγράφουν απλά αλλά την κατασκευάζουν.⁵

Αυτό το μοντέλο εφαρμόστηκε στη λογοτεχνία αλληλεπιδρώντας και με άλλους τομείς όπως η γλωσσολογία, η σημειολογία, η ανθρωπολογία, η φιλοσοφία, η κοινωνική ανθρωπολογία. Στην ιστορία, η «γλωσσική στροφή» εκφράστηκε από τους Glifford Geertz, J. Pocock, Q Skinner, F. Furet, L. Hunt, Derrida, J. Scott., G Stedman Jones, W. Sewell, καλύπτοντας όλες τις κατευθύνσεις της και ένα ευρύ φάσμα θεματολογίας με πρωταγωνιστές κυρίως τα «θύματα» της ιστορίας, (γυναίκες, μετανάστες κ.λ.π)⁶ Εφαρμόστηκε μελετώντας τις κοινωνίες ως πολιτισμικά συστήματα που εμπεριέχουν ένα πλέγμα αξιών το οποίο, αν αποκωδικοποιηθεί με τη σημειωτική, εμφανίζει τους θεσμούς και τις ιδέες που τα καθορίζουν. Όλες οι κοινωνίες έχουν ανάλογους κώδικες και πρακτικές και οι κοινωνικές μεταβολές δεν είναι θέμα σύγκρουσης διάφορων ομάδων μόνο, αλλά και θέμα ιδεών και γλώσσας.⁷ Τα ατομικά και συλλογικά υποκείμενα, μέσα από τους γλωσσικούς κώδικες, δίνουν νόημα στον

¹ Γιώργος Κόκκινος, *Από την ιστορία στις ιστορίες: προσεγγίσεις στην ιστορία της ιστοριογραφίας, την επιστημολογία και τη διδακτική της ιστορίας*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1998, σ.261

² Gerard Noiriel, *Τι είναι η σύγχρονη ιστορία;*, Αθήνα: Gutenberg, 2005, σ. 168

³ Του ιδίου, σ. 166

⁴ Γιώργος Κόκκινος, *Από την ιστορία στις ιστορίες: προσεγγίσεις στην ιστορία της ιστοριογραφίας, την επιστημολογία και τη διδακτική της ιστορίας*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1998, σ.255-258

⁵ Georg G. Iggers, «Για τη “γλωσσική στροφή” στην ιστορική σκέψη και την ιστοριογραφία», π. Θέσεις, τεύχος 60 (1997), σ. 111-112

⁶ Gerard Noiriel, *Τι είναι η σύγχρονη ιστορία;*, Αθήνα: Gutenberg, 2005, σ. 168

⁷ Georg G. Iggers, «Για τη “γλωσσική στροφή” στην ιστορική σκέψη και την ιστοριογραφία», π. Θέσεις, τεύχος 60 (1997), σ. 113-115

εαυτό τους και στον κόσμο και ανάλογα με τις μεταβολές στο εκάστοτε κοινωνικό πλαίσιο αναφοράς ανασυγκροτούν τους κώδικές τους.⁸

Στην Αμερικανική ακαδημαϊκή κοινότητα η «γλωσσική στροφή» πρωτοπορεί και σηματοδοτείται ως η θεωρία της μετανεωτερικότητας, με κύριο εκπρόσωπο τον Hayden White και το θεμελιώδες έργο του «Μεταϊστορία». Μέσα από το έργο του μελετά την αφηγηματικότητα της σύγχρονης ιστοριογραφίας και θεωρεί ότι το πλασματικό-φανταστικό της αφήγησης δεν είναι αυθαίρετο, αλλά ενσωματώνει την πραγματικότητα και νοηματοδοτεί το παρελθόν. Επεξεργάζεται μία τροπολογική ανάλυση για το περιεχόμενο και τη μορφή των ιστορικών κειμένων, αποδέχεται την σχετική αυτονομία της συνείδησης απέναντι στην εξωτερική πραγματικότητα, τη δυνατότητα πολλαπλών ερμηνευτικών εκδοχών ανεξάρτητα από το πόσο έγκυρες είναι και κυρίως το συνδυασμό της γλώσσας, της εμπειρίας, του διανοητικού πλαισίου και της ιστορικής πραγματικότητας.⁹

Η ιταλικής έμπνευσης «Μικροϊστορία» και η Γερμανική *Aldagsgeschichte*, είναι κινήματα ιστορικής έρευνας, συναφή με τη «γλωσσική στροφή», τα οποία μελετούν τα περιθωριοποιημένα άτομα, προβάλλοντας την αυτονομία τους και τη δυνατότητά τους να σημασιοδοτούν τον κόσμο γύρω τους.¹⁰

Ορισμένες ακραίες εκδοχές της γλωσσολογικής στροφής δέχτηκαν κριτική γιατί αμφισβήτησαν την επιστημολογία της ιστορίας και το πώς οι προηγούμενες κοινωνίες ανασύστησαν το παρελθόν τους. Επίσης κρίθηκαν γιατί οδήγησαν την ιστοριογραφία στο σχετικισμό με νεοϊδεαλιστικά και υποκειμενικά μοντέλα ερμηνείας (σύμφωνα με τον La Cuyra) και κατά συνέπεια στην ακύρωση της εγκυρότητας της ιστορικής γνώσης. Η καταστρατήγηση της ιδιαιτερότητας και της επιστημονικότητας του ιστορικού λόγου που ταυτίστηκε με τον λογοτεχνικό, σύμφωνα με τον R. Chartie, καθιστά άχρηστη την ιστορική επιστήμη, την καταργεί.

Συμπέρασμα

Αν θεωρήσουμε ότι οι επιστημονικές αναζητήσεις αντανάκλουν τις ιδεολογικές και κοινωνικές ανάγκες και αναδρούν με την πραγματικότητα, τότε η ιστορική επιστήμη, είχε σημαντική εξέλιξη τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, αλλά έφερε και μεγάλη αναταραχή στους ιστορικούς, οι οποίοι έχουν διπλό ρόλο, αναγνώστες και συγγραφείς. Μετά τη «γλωσσική στροφή», η ιστορία μπορεί να λειτουργήσει ως μηχανισμός χειραφέτησης της ατομικής και συλλογικής συνείδησης και απόκτησης αξιών όπως η ελευθερία, η ανοχή, ο σεβασμός, η εγρήγορση, η Δημοκρατία και η κοινωνική δικαιοσύνη, που είναι ζητούμενα.¹¹

⁸ Γιώργος Κόκκινος, *Από την ιστορία στις ιστορίες: προσεγγίσεις στην ιστορία της ιστοριογραφίας, την επιστημολογία και τη διδακτική της ιστορίας*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1998, σ. 258

⁹ Του ιδίου, σ. 283-285

¹⁰ Gerard Noiriel, *Τι είναι η σύγχρονη ιστορία;*, Αθήνα: Gutenberg, 2005, σ. 176

¹¹ Γιώργος Κόκκινος, *Από την ιστορία στις ιστορίες: προσεγγίσεις στην ιστορία της ιστοριογραφίας, την επιστημολογία και τη διδακτική της ιστορίας*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1998, σ. 259, 275, 276, 261

Βιβλιογραφία

- Γιώργος Κόκκινος, *Από την ιστορία στις ιστορίες: προσεγγίσεις στην ιστορία της ιστοριογραφίας, την επιστημολογία και τη διδακτική της ιστορίας*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1998, σ. 249-294
- Gerard Noiriel, *Τι είναι η σύγχρονη ιστορία;*, Αθήνα: Gutenberg, 2005, σ. 163-192
- Georg G. Iggers, «Για τη “γλωσσική στροφή” στην ιστορική σκέψη και την ιστοριογραφία», π. *Θέσεις*, τεύχος 60 (1997), σ. 109-123